

**СТЕПАН БАЛЕЙ:
ФІЛОСОФІЯ САМОПІЗНАННЯ, ЛОГІКА, ПСИХОЛОГІЯ**

УДК 141:[165.242.1:159.923.2]

DOI: <http://doi.org/10.30970/vps.2025.3201.01>

**С. БАЛЕЙ І ФІЛОСОФІЯ САМОПІЗНАННЯ:
ПАРАЛЕЛІ З І. КАНТОМ**

Оксана Панафідіна

*Криворізький державний педагогічний університет,
кафедра філософії
пр. Університетський, 54, м. Кривий Ріг, 50086, Україна
e-mail: oxanapanafidina@kdpu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-1010-903X*

У статті запропоновано концептуальну рамку для переосмислення філософії самопізнання С. Балея, яка увінчує його наукову концепцію особистості. Фокус на парадигмі практичної філософії дозволяє врахувати комплексне бачення людини, власне Балею, і показати його розуміння зв'язку між самопізнанням та ідеальною особистістю. Концепцію самопізнання Балея проаналізовано під кутом зору багаторівневої природи Я та потреби поєднання наукових і філософських підходів. Автор обґрунтовує доречність проведення паралелей між концепцією особистості і самопізнання Балея та кантівською космополітичною концепцією призначення людини. Для обох мислителів головним є питання особистості, перспективи її самовдосконалення, а також максимально широкий погляд на людину, що охоплює різні її виміри – від індивідуальної унікальності до динамічного процесу розвитку та морального ідеалу. У статті показано, що обидва осмислювали особистість через категорії рефлексії, сили волі, характеру, ідеалу, дії, подолання егоїзму, моральності. Ці паралелі явно простежуються, хоча Балея не ідентифікував себе як послідовника Канта. Його висловлювання про Канта демонструють прихильність до рецепції кантівської філософії, спільної для Brentano і Twardowsky, яка зосереджувалася виключно на її трансцендентальній складовій і у зв'язку з німецьким ідеалізмом та песимістичною філософією. Загальна емпірично-аналітична установка і неприйняття спекулятивної філософії, характерні для представників Львівсько-Варшавської школи, зокрема для Балея, призвели до сприйняття кантівської філософії як «довгої тіні». Однак, як показує автор, філософія самопізнання і самотворення у Балея парадигмально споріднена з кантівською більш широкою космополітичною концепцією призначення людини. Така перспектива аналізу відкриває нові можливості для осмислення спадку Балея у сучасному гуманітарному дискурсі.

Ключові слова: самопізнання, особистість, рефлексія, практична філософія, С. Балея, І. Кант.

Вступ

Питання самопізнання, що відображає одвічну філософську настанову «Пізнати себе», Степан Балей порушує в останньому розділі праці «Особистість» («Osobowość») (Львів, 1939) і, крім того, присвячує йому працю «Шляхи самопізнання» («Drogi samoroznania») (Краків, 1946). Будучи передусім психологом, представником, а подекуди і засновником, багатьох напрямків у цій науці (зокрема вікової, педагогічної, соціальної, гендерної, психології творчості і творчої особистості, психології злочинності, дитячої психології, психології розвитку людини, психології самоосвіти, самопізнання і самовиховання, емпіричної та експериментальної психології, психотехніки), а також психоаналітиком, медиком, педагогом, Балей розвиває цілісний підхід до особистості як предмета самопізнання. У зв'язку з цим його небезпідставно зараховують до фундаторів персонології [Подоляк, 2014], вважають творцем багатьох напрямів у польсько-українській гуманістиці ХХ ст. [Квас, 2017] й автором ґрунтовної наукової теорії особистості, яка дотепер не втратила своєї цінності [Верников, 2002].

Однак уважне прочитання «Шляхів самопізнання», де, як зауважує О. Гончаренко, Балей постає у незвичному для себе образі [Гончаренко, 2014b, с. 286], може розкрити ще один дуже важливий ракурс самопізнання особистості, про який пише Балей, – філософський. Він пов'язаний із тим виміром особистості, який Балей маркує «ідеальною особистістю», що постає внаслідок рефлексії, пізнання себе через пізнання інших, подолання егоїзму і докладання вольових зусиль для поступового втілення цього ідеалу. Здобувши, зокрема, хорошу філософську освіту і ступінь доктора філософії під керівництвом К. Твардовського, Балей постійно утримував доволі широкую перспективу у своїх психологічних дослідженнях. Ця перспектива, серед іншого, передбачає самопізнання і самотворення людини як потенційно моральної істоти, що здебільшого випадає з поля зору сучасних дослідників спадщини Балея, які розглядають її передусім з позиції науки.

У цій статті я зосереджусь на тому аспекті його інтелектуального спадку, який умовно, але, на мій погляд, цілком коректно, можна назвати філософією самопізнання. Вона увінчує персонологічну концепцію Балея і пов'язує її з дуже давньою традицією практичної філософії, яка у багатьох науковців винесена за дужки через їхню вузьку спеціалізацію. Я спробую довести, що цей зв'язок між цілісною науковою концепцією особистості і пізнанням себе засобами різних наук, з одного боку, та ідеальною особистістю і самопізнанням у контексті перспективи практичної філософії, з іншого – справді наявний у поглядах Балея. Його потрібно більш чітко артикулювати, що сприятиме уникненню редукаціоністських моделей особистості, доволі поширених у сучасній психології, педагогіці і соціології, де поняття особистості часто інтерпретують переважно в межах парадигми соціалізації – як продукт зовнішніх впливів, адаптації до норм, рольових очікувань чи культурних контекстів. Такий підхід обмежує розуміння особистості лише функціональними чи інституційними параметрами, не звертаючи уваги на її нормативно-етичний, самоперетворювальний і рефлексивний виміри. Натомість концепція

самопізнання Балея містить у собі ідею внутрішньої роботи особистості над собою, а отже, на відміну від редукаціоністських підходів, передбачає її розуміння як завдання – завдання самої особистості.

Мета статті – запропонувати концептуальну рамку для переосмислення ідеї самопізнання та ідеальної особистості у філософсько-психологічній спадщині С. Балея. Моя пропозиція полягає у тому, щоб розглянути концепцію особистості Балея у руслі загальної парадигми практичної філософії і провести паралелі з філософією І. Канта. Скоріш за все, це не було філософською самоідентифікацією Балея, проте, на мою думку, такі паралелі цілком доречні і їх можна провести. Зазначений підхід не лише сприяє новому прочитанню спадщини Балея, а й створює інтелектуальну рамку для переосмислення завдань освіти, виховання і розвитку особистості у XXI ст. Повернення до ідеї практичного самопізнання як засадничого елементу становлення особистості є важливим кроком до відновлення антропологічного й етичного виміру гуманітарного знання, що був багато в чому втрачений в епоху домінування теоретичного розуму.

Окреслена стратегія дослідження опиняється перед **проблемою**: як узгодити гіпотезу про парадигмальну спорідненість поглядів на особистість Балея і Канта, зважаючи на те, що сам Балеї нічого подібного не стверджував? Крім того, у Львівсько-Варшавській школі загалом, услід за Ф. Brentano, і у Балея зокрема, ставлення до Канта було переважно скептичним? Усвідомлюючи правомірність і серйозність подібних питань, у цій статті я спробую дати на них відповідь.

Балеї про Канта: продовження традиції рецепції й оцінки Brentano і Twardowsky

Прямі висловлювання Балея про філософію Канта можна знайти у двох його ранніх працях: «Філософія Вільгельма Віндельбанда (3 нагоди його смерті)» 1915 року [Балеї, 2002b] та «Іммануель Кант (з нагоди 200-тих уродин німецького філософа)» 1924 року [Балеї, 1924]. Обидві праці є публіцистичними і написані для широкої публіки. В них Балеї демонструє загальну обізнаність у головній інтенції «критичної справи» Канта, викладеної у трьох Критиках – «Критиці чистого розуму», «Критиці практичного розуму», «Критиці сили судження», – а також високо оцінює його ранні досягнення у галузі природничих наук. Утім, говорячи про значення кантівської філософії для подальшого розвитку філософської думки, Балеї порівнює її з «довгою і гострою тінню», на відміну від світла [Балеї, 1924, с. 2]. Оскільки Балеї чітко не пояснював, у чому саме, як він стверджує, Кант «помилився», складається враження, що для нього, як і для його потенційних читачів, це є очевидним. Однак, на мій погляд, ця очевидність потребує роз'яснення.

Скоріш за все, Балеї сприймав Канта у руслі рецепції його філософії, започаткованої Ф. Brentano і продовженої К. Twardowsky. Таке припущення можна обґрунтувати, з одного боку, філософською самоідентифікацією Балея як учня і послідовника Twardowsky, про що принаймні свідчить його ювілейна стаття 1936 року з нагоди 70-річчя свого «справжнього вчителя» [Baley, 1936/1937, s. 65], а з іншого – спільністю рецепції й оцінки філософії

Канта у Brentano і Twardowskyj. Так, у статті «Франц Brentano та історія філософії» (1895) Twardowskyj високо оцінює розроблений своїм віденським учителем конструктивний метод викладу історії філософії. Адже цей метод дозволяє відкрити загальний закон історичного розвитку в царині філософії: кожен з етапів розвитку європейської філософії – стародавня, середньовічна і новочасна – проходять ті самі етапи (розквіт і три стадії занепаду). Згідно з таким тлумаченням історії європейської філософії, Кант – разом із Шотландською школою і німецьким ідеалізмом – належить до останньої стадії занепаду Новочасної філософії [Twardowskyj, 2018a, с. 25–26].

Спираючись на цю Brentanівську схему історії філософії, Twardowskyj спеціально зупиняється на Кантові. Він констатує, що у Німеччині початку ХХ ст. панує «заяложений погляд», згідно з яким Кант «вважається найгеніальнішим філософом новочасної Європи»: «майже всі обрали Канта собі за провідника і в ньому вбачають свого філософського вчителя». Проте Twardowskyj вважає, що «Кант спричинився до найстрашнішого в Німеччині занепаду філософії, породивши Фіхте, Шеллінга, Гегеля та песимістичну філософію», і обґрунтовує це, спираючись на історіософію Brentano [Twardowskyj, 2018a, с. 29–30]. Зрештою Twardowskyj приходить до висновку, що вчитися філософувати треба не в Канта, а в тих філософів, які стояли біля вершин перших етапів античної, середньовічної і новочасної філософії: Платона, Аристотеля, Декарта, Локка і всіх тих, хто пішов шляхом, вказаним ними [Twardowskyj, 2018a, с. 31].

У світлі такої рецепції й оцінки філософії Канта більш зрозумілою стає Балеєва метафора кантівської тіні, про що йшлося вище. Балеї ймовірно так само пов'язує продовження розвитку філософії Канта з німецьким ідеалізмом та песимістичною філософією, коли стверджує, що від його постаті йшли і світло, і тінь: «Безпосередні Кантові наслідники виділи навіть тільки світло. Однак чим більше постать Канта відходила у минувшину, тим виразнішою ставала тінь, яка ще й нині залягає шлях Філософічної думки» [Балеї, 1924, с. 2]. Втім така рецепція має свої обмеження: вона не враховує, по-перше, що Кант своєю «Заявою про науковчення Фіхте» 1799 р. сам відмежувався від того, що далі постало як німецький ідеалізм [AA XII, 370–371]¹, по-друге, що те, що у третій Критиці Кант позначає як «цілу критичну справу» (яка здебільшого тільки і згадується у Brentano, Twardowskyj і Балея²), для самого Канта є всього лише пропедевтикою до майбутньої критичної метафізики [AA V, 170], по-третє, що кантівський спадок містить у собі багато праць, які представляють те, що сам Кант називає космополітичною, на відміну від шкільної,

¹ Посилання на праці Канта у тексті статті дані на німецькомовне видання *Gesammelte Schriften* (AA). Римські цифри вказують номер тому, арабські – номер сторінки.

² Спираючись на дослідження А. Синиці [Синиця, 2024], можна стверджувати, що Кантом загалом цікавилися у Львівському університеті у різні періоди. Зокрема, заснування Польського філософського товариства К. Twardowskyj було приурочено до 100-річчя з дня смерті Канта. Однак аналіз тем дисертацій, присвячених філософії Канта, перекладів його праць польською та українською мовами, назв лекційних курсів з його філософії тільки підтверджують висловлену тезу щодо обмеженості знайомства зі спадком Канта здебільшого тим, що сам Кант називав *kritisches Geschäft*.

філософією. І саме ця філософія дає підстави для проведення паралелей між концепціями особистості й самопізнання у Балея і Канта в межах парадигми практичної філософії.

Спосіб мислення про людину в межах практичної філософії: чи властивий він Балею?

Щоб відповісти на питання, чи можна віднести спосіб мислення Балея про людину до парадигми практичної філософії, варто спочатку прояснити, а що передбачає цей спосіб мислення. Якщо брати за взірець практичну філософію Канта в межах його трансцендентальної філософії – як трансцендентальну і деонтологічну етику, – то вочевидь відповідь буде негативною. Якщо ж врахувати більш широку кантівську перспективу – космополітичну концепцію філософії, згідно з якою головним філософським питанням є питання призначення людини (*Bestimmung des Menschen*) і становлення моральної особистості у світі, – на мій погляд, є достатні підстави для позитивної відповіді.

М. Лобейрас обґрунтовує ідею, що у кантівському розумінні філософії можна чітко простежити поворот до практично-антропологічного, і дуже влучно обирає формулу для філософії в межах цього повороту: «між наукою і мудрістю» [Lobeiras, 2013]. Завдяки поняттю мудрості Кант намагається зберегти незалежний статус моралі і «врятувати свободу» у світі природних закономірностей. Для Канта філософія – це не лише ерудиція і логічна досконалість знань, як це розумів, до прикладу, Майєр, за підручником якого він довгий час читав лекції з логіки, але й зіткнення людини з її моральним існуванням, яке впливає з самого розуму [Lobeiras, 2013, S. 759].

Важливим тут є те, що Кант не протиставляє науку і мудрість. Він, як один із провідних представників німецького Просвітництва, глибоко шанує науку, однак у своїй «критичній справі» встановлює для неї межі, а також обґрунтовує першість практичної філософії. Більше того, головною інтенцією третьої Критики Канта, де він розглядає таку вищу пізнавальну здатність, як рефлектувальна сила судження, є спроба продемонструвати умови можливості цілісного бачення світу як єдності світу природи і світу свободи, що відкривається суб'єкту в акті рефлексії. У зв'язку з цим кантівська філософія загалом набуває виразно антропологічної спрямованості.

А. Каррано звертає увагу на те, що Кант ніби подвоїв платонівський образ філософа, поставивши поруч із простим «художником розуму» справжнього «законодавця людського розуму». Причому, коли Кант обґрунтовує перевагу моральної філософії над будь-яким іншим використанням розуму, він визнає важливість цих інших способів, але «підпорядковує» їх кінцевій меті [Carrano, 2013, p. 483]. Відповідаючи на питання «До кого звернена кантівська філософія в космополітичному сенсі?», А. Каррано зауважує, що вона звернена до всіх людей. Адже у зв'язку з наявністю розуму і потенційної можливості розвитку усіх його потенцій, включно з моральністю, така філософія демонструє, у чому полягає призначення людини згідно з найвищими цілями людського розуму. Тому для Канта філософія у її космополітичному сенсі є єдиним способом мислити як зрілі люди, які спроможні перебудувати власну

систему переконань і діяти згідно з вищими цілями, сформульованими практичним розумом [Carrano, 2013, p. 489–490].

Вказуючи на те, що не існує жодного кантівського твору під назвою «Призначення людини», Р. Брандт водночас доводить, що ця тема є фактичним центром філософії Канта: як трьох Критик, так і публікацій та роздумів, які з'являються паралельно з ними й після них. Тому, робить висновок Брандт, критична філософія загалом постає з екзистенційно-практичного, а не академічно-спекулятивного завдання. У Канта центр філософії переміщується від теорії шкільної метафізики до практики, від пізнання до волі, від *Selbstdenken* (з акцентом на *denken*, як це було у Вольфа) до *Selbstdenken* (з акцентом на *Selbst*), від питання про статичне визначення сутності людини «Що таке людина?» до дослідження її призначення у практично-динамічних термінах, а отже, від орієнтації на минуле до самопроектування майбутнього. Людина, здатна до рефлексії, повинна сама визначати мету свого існування, розпізнати своє призначення і свідомо реалізовувати його своїми діями. І в цьому моральному самовизначенні полягає, за Кантом, найвищий інтерес кожної людини: «пройти шлях угору» від тваринної гетерономії до автономії [Brandt, 2007, S. 8, 16, 20, 22].

Отже, якщо постановка питання про сутність людини відповідає науковому способу мислення, то специфічно філософським питанням, важливим для усіх людей, є питання про її існування і її призначення. І це більш важливе для Канта питання є стрижнем його практичної філософії, якщо її розглядати у широкому космополітичному значенні.

Повертаючись до питання «Чи властивий Балею спосіб мислення про людину в межах практичної філософії?», цілком можна дати ствердну відповідь. Спосіб мислення Балея про людину значною мірою відповідає ключовим засадам практичної філософії, оскільки він пропонує філософське осмислення особистості не лише як соціального продукту, а передусім як морального суб'єкта, здатного до самопізнання й самоформування. Звісно, Балея як науковець приділяв головну увагу розробці того, що М. Верников називає науковою концепцією особистості. Однак цю наукову концепцію Балея розробляв з урахуванням більш широкої філософської перспективи – практичної філософії як загальної концептуальної рамки, що стає найбільш помітним у працях «Особистість» і «Шляхи самопізнання». Якщо застосувати цю концептуальну рамку до аналізу поглядів Балея, відкривається ширша й глибша перспектива аналізу особистості.

Варто зауважити, що О. Гончаренко належить цікава спроба обґрунтувати укоріненість концепції самопізнання Балея у філософії Сократа. Дослідниця стверджує, що для Балея, як і для Сократа, самопізнання – це не просто пізнавальний акт, а моральний обов'язок, необхідний для становлення справжньої особистості. Балея, подібно до Сократа, вбачає у самопізнанні динамічний процес, який дозволяє людині переосмислити свої вчинки і прагнути до моральної досконалості. Крім того, як стверджує О. Гончаренко, Балея поглиблює цю сократівську настанову, інтегруючи її у сучасну психологічну концепцію особистості, зокрема через розуміння самопізнання як шляху до

розвитку ідеальної особистості [Honcharenko, 2016, s. 96–98]. Загалом погоджуючись із такою інтерпретацією Балеєвої концепції особистості, водночас, на мою думку, можна розширити горизонти аналізу цієї концепції через демонстрацію концептуальної спорідненості ідей Балея не лише з сократівською традицією, але й з кантівською практичною філософією.

Філософія особистості і самопізнання Балея: концептуальні паралелі з Кантом

Важливо підкреслити, що Балеї у розумінні особистості, навіть у контексті своїх наукових розвідок, тяжів до синтетично-холістичного і динамічного підходу. Такий підхід дозволяє розглядати особистість (як і її психіку) як «єдність, що ґрунтується на ієрархії», «організовану цілісність», що «має динамічний характер» [Балеї, 2014, с. 306–309]. Окрім зазначеного підходу, Балеї бере до уваги також нормативний підхід, суть якого ілюструє через демонстрацію відмінності «ідеального характеру» як бажаного від «того, що в даній людині є в даний момент, хоча воно й далеке від ідеалу», а також через розмежування понять «реальна особистість» та «ідеальна особистість». Якщо особистість у нормативному значенні являє собою «ідеал людської структури, до якої людина може наближатись, ніколи її не досягаючи», то, так би мовити, з реалістичної позиції, особистість – це «недосконала психофізична структура людини». Балеї зазначає, що він приєднується до тих, хто вживає слово «особистість» в обох значеннях [Балеї, 2014, с. 310].

У цьому аспекті дуже добре простежується паралель із кантівським підходом до людини, який він розробляє переважно у період т. зв. антропологічного повороту 1780–1790-х років. Якщо раніше Кант розглядав людину крізь призму опозиційної схеми «*Vernunft – Neigung*» (розум – природні схильності), протиставляючи *homo phaenomenon* і *homo noumenon*, то вже у «Метафізиці звичаїв» виникає тріада «тваринність – людськість – особистість» [AA VI, 392]. Згідно з Кантом, людина, з одного боку, є *Naturwesen*, «належить до одного з видів тварин» [AA VI, 418], з іншого – є *Verstandeswesen*, або *Person*, «розумною природною істотою». Крім того, вона може також стати *Vernunftwesen*, або *Persönlichkeit*, особистістю, яку Кант пов'язує з «ідеальною людиною» («*idealische Person*») [AA VI, 439]. Отже, поняття *Menschheit* у зв'язку з ідеєю призначення і здатності розвивати себе Кант застосовує як щодо людськості, так і щодо особистості (у термінології Балея: реальної та ідеальної особистості).

У праці «Шляхи самопізнання» Балеї застосовує свою модель особистості, побудовану в межах синтетично-холістичного, динамічного і нормативного підходів, до розгляду питання самопізнання. Оскільки Я функціонує на різних рівнях (фізичне, психофізичне, психічне (ментальне) та особистість [Baley, 1947, s. 16–22]), воно потребує різних методів самопізнання. Людина може отримати про себе об'єктивне емпіричне знання, використавши методи і засоби конкретних наук (фізіології, анатомії, генетики, медицини, антропології, психології, зокрема глибинної). Йдеться про самоспостереження, вимірювання ваги, артеріального тиску чи пульсу, практичні випробовування можливостей власного тіла, з'ясування власного типу фізичної конституції та

антропологічного типу, співставлення з нормою для даного віку і статі, психологічні тестування й опитувальники тощо. Важливим інструментом самопізнання реальної особистості, згідно з Балеєм, є рефлексія, яка дозволяє здійснити аналіз структури власної психіки, розмежування переживань і диспозицій, які їх уможлиблюють, вродженого і набутого, типу темпераменту, з'ясування інтенсивності прояву різних інстинктів та емоцій, міри активності чи пасивності, схильності до лідерства чи конформності, до альтруїзму чи егоїзму, самодіагностику ціннісних пріоритетів, схильності до певних видів діяльності, можливостей власної пам'яті, інтелекту та інших пізнавальних процесів, самоаналіз і самооцінку вроджених задатків, які складають основу характеру, домінантних рис характеру, установок і принципів поведінки, міри власної зрілості чи інфантильності, сили чи слабкості своєї волі тощо.

«Справжнє пізнання себе», згідно з Балеєм, «не обмежується тим, що в нас є, але має поширюватися і на те, що в нас може бути» [Baley, 1947, s. 133]. Пізнання власної ідеальної особистості – це завдання філософського рівня, реалізація якого вимагає не тільки розвиненої рефлексії, але і волі. Адже самé поняття ідеалу передбачає наявність бажаного образу, до якого людина завдяки вольовим зусиллям може поступово наблизитися, але ніколи не втілює його повністю у реальність. У цьому аспекті самопізнання стає фундаментом для самоформування і саморозвитку – «одної з найтяжших задач, яку може собі поставити чоловік»³ [Балей, 2002а, с. 84].

Пояснюючи взаємозв'язок між рефлексією, волею і дією, Балей посилається на працю «Виховання волі» Ю. Пейо [Baley, 1947, s. 129], яка є предметом його давнього інтересу ще зі студентських років. Так, зокрема, Балей вказує на два засоби формування сили волі: 1) медитація і 2) ділання. Медитація передбачає рефлексію з акцентом на емоційно-ціннісній складовій: поєднанні думок та емоцій, зміні установки волі, подоланні лінії і створенні нової мотиваційної структури. У певному сенсі йдеться про моральну рефлексію, пов'язану з емоційно насиченим уявленням, яке формує внутрішню установку волі. Метою такої рефлексії є самозміцнення волі для самовдосконалення. Що стосується другого фактора формування сили волі – ділання, Балей наголошує, що через свідомі, ретельно сплановані й постійно повторювані вчинки людина поступово формує сталі корисні звички, які стають її «другою натурою». Важливу роль у цьому процесі відіграють як особиста дисципліна, так і конкретні дії, які зміцнюють внутрішню мотивацію і додають відчуття відповідальності [Балей, 2002а, с. 83–84].

Вочевидь у такий спосіб людина формує власний характер як сукупність набутих диспозицій. Балей акцентує на тому, що характер – це те, що формується повільно, через внутрішнє дозрівання і вплив оточення, і що лише у зрілої людини характер стає чітко визначеним. Примітно, що у зв'язку з аналізом характеру Балей робить відсилку до кантівської ідеї, що

³ Основу відомого Кантового поділу антропології на фізіологічну і прагматичну становить ігнорування або ж врахування перспективи людського самотворення: «Фізіологічне пізнання людини ґрунтується на дослідженні того, що природа робить з людиною, а прагматичне – на тому, що вона як вільна істота робить із себе, або може і повинна робити» [AA VII, 119].

насправді добрим є не сам вчинок, а «добра воля», з чим він загалом погоджується. Адже, як зазначає Балей, говорячи про характер, поведінку людини не можна розглядати у відриві від мотивів, які нею керують, від бажань і почуттів діючої особи. Крім того, хвалячи поведінку людини, ми неявно припускаємо, що вона хотіла діяти саме так, а отже, що її поведінка відповідає її волі [Baley, 1947, s. 120].

Кант звертається до проблематики характеру, зокрема, в «Антропології із прагматичного погляду», і так само визначає його у зв'язку з волею і свідомо набутими диспозиціями: «Мати характер як такий означає ту якість волі, згідно з якою суб'єкт зв'язує себе певними практичними принципами, які він сам собі приписав власним розумом як обов'язкові» [AA VII, 292]. Тому, як акцентує Кант, хороший характер є рідкісним явищем, що викликає повагу і подив в інших людей. А у «Педагогіці» він описує характер через «здатність діяти згідно з максимами» [AA IX, 481], яка проявляється «у твердому намірі щось зробити, а потім у фактичній реалізації цього наміру» [AA IX, 487].

У розділі «Самопізнання і робота над собою» праці «Шляхи самопізнання» Балей актуалізує також інший аспект рефлексії (окрім згаданого вище емоційно-ціннісного, чи морального), так само важливий для вироблення образу ідеальної особистості як передумови повноцінної підготовки до свідомого самовиховання. Йдеться про рефлексію щодо цілеспрямованих і випадкових формувальних впливів на становлення реальної особистості. Цілком у дусі Канта, Балей говорить про властивий кожній людині потяг до наслідування, про некритичне сприйняття ідей, норм, цінностей, уявлень тощо від авторитетних людей⁴, а також про можливість «піти власною дорогою». Балей надає цим філософським за формою міркуванням психологічного змісту, коли пов'язує їх з періодами онтогенезу людини та її віковими особливостями і можливостями. Зокрема, він пропонує скористатися «історичним» підходом, щоб з'ясувати, наскільки широко і глибоко вкоренилися чужі впливи в нашій особистості. Для цього необхідно спробувати зануритися якомога глибше в наше раннє дитинство й умови сімейного життя в цей період, а потім простежити крок за кроком, як розвивалася наша особистість на тлі навколишніх умов, що і коли ми перейняли від інших, як були сформовані наші переконання про добро і зло, справедливе і несправедливе, хороше і погане, красиве і потворне тощо [Baley, 1947, s. 139].

Крім того, Балей вказує на підлітковий вік як на час, коли людина дозріває не тільки до здатності рефлексувати, але й проявляти «бунтарство», спрямоване проти авторитетів, як прагнення «все перевіряти і міряти власною міркою». Все, що раніше сприймалося пасивно і некритично незрілим розумом, тепер піддається сумніву. Багато в чому те, що описує Балей як новий досвід підлітка, нагадує опис власного досвіду Б. Рассела. У віці п'ятнадцяти

⁴ Кант в есе «Відповідь на питання: що таке просвітництво?» говорить про людську схильність зазнавати впливу з боку опікунів і добровільно залишатися через лінощі і боягузтво неповнолітніми все своє життя [AA VIII, 35]. А в «Логіці» він називає таких людей, які через лінощі йдуть слідами інших людей, «лише копіями інших» [AA IX, 76].

років він поставив собі за завдання переглянути усі свої переконання і відкинути їх, якщо виявиться, що вони ні на що не спираються, окрім традиції чи забобонів [Рассел, 2017, с. 90; пор.: Baley, 1947, s. 140–141].

Враховуючи те, що потяг до наслідування властивий усім людям і що людина може його долати тільки поступово, Балеї вказує на дві можливості формування ідеальної особистості: 1) сформувати модель, за якою має розвиватися наша особистість, майже повністю самостійно, на основі самопізнання, самооцінки і самокритики; 2) шукати таку модель поза собою, орієнтуючись на живу ідеалізовану людину чи неживого персонажа, відомого з прочитаного, але так само на основі самопізнання, щоб зробити правильний вибір щодо такого уособлення [Baley, 1947, s. 142]. Судячи з усього, Балеї надає перевагу першій моделі, оскільки стверджує, що бажання наслідувати, незважаючи на певну користь для молоді особистості, є лише перехідною фазою. По мірі дозрівання і внутрішнього укріплення структури особистості, зазначає Балеї, «відпадає необхідність подальшої опори на приклади» і «людина стає здатною піти власною дорогою» [Балеї, 2014, с. 333].

Кант не менш метафорично говорить про таку можливість для людини: «вихід зі стану неповноліття», на який вона має наважитися. Передумовою переходу у стан зрілості, за Кантом, є рефлексія над наявними упередженнями, а також рішучість і мужність у справі послуговування власним розсудом [AA VIII, 35]. Саме наслідування робить розум людини сприятливим ґрунтом для всіляких упереджень, які Кант поділяє на дві групи: 1) упередження авторитету (*Vorurteile des Ansehens*), які містять у собі упередження особи, юрби й епохи; 2) упередження, викликані себелюбством (*Vorurteile aus Eigenliebe*) [AA IX, 77–80]. Кант стверджує, що вихід зі стану самозавиненого неповноліття є «найважливішою революцією в нутрі людини», яка передбачає свідому відмову від того, щоб «інші думали за неї, а вона лише наслідувала або йшла на повіді», і, як результат, вона «починає йти власними ногами по землі досвіду, хоча ще й непевною ходою» [AA VII, 229].

Ще один важливий крок у напрямку осмислення особистості в межах парадигми практичної філософії Балеї робить, коли стверджує, що самопізнання уможлиблюється не тільки зануренням у глибини свого внутрішнього світу, але й коли ми намагаємося пізнати інших людей. У зв'язку з цим він говорить про «пізнавальне коло», яке здійснює людина у процесі самопізнання: виростаючи з дитинства, вона спочатку пізнає інших через взаємодію з ними, потім пізнає себе через порівняння з ними, і знову пізнає інших, але тепер уже, спираючись на отримане в результаті самопізнання, вторинним і глибшим способом [Baley, 1947, s. 12]. Ідея «пізнавального кола» демонструє акцент Балея, з одного боку, на спільності людської природи, а з іншого – на важливості рефлексії для подолання властивого людині егоїзму.

Як психолог, Балеї постійно підкреслює неповторність кожної людини, визначаючи особистість окремої людини як «унікальну сутність» [Baley, 1947, s. 22]. Водночас він виходить на філософський рівень узагальнення, коли метафорично говорить, що «глина», з якої ми «зліплені», однакова у всіх людей, хоча і набуває у кожного дещо різної форми [Baley, 1947, s. 12].

Наша психічна індивідуальність не є настільки своєрідною, як людям зазвичай здається. Саме тому Балеї пропонує пізнавати себе, навіть пізнаючи інших⁵, а також звертатися до інших людей, щоб отримати від них інформацію про себе [Baley, 1947, s. 139]. Подібні зусилля дозволяють не тільки усвідомити спільність людської природи, але й подолати природну для людей зосередженість виключно на собі та своїй унікальності.

Балеї констатує, що у дитинстві кожна людина є егоцентричною у ставленні до світу. Поступово пізнаючи себе, вона мовчазно припускає, що зовсім не схожа на інших, і сумнівається, що інші можуть мати подібний до її власного досвід. Як наслідок, вона поводить себе так, ніби є вісью, навколо якої обертається всесвіт. Проте подібна зосередженість лише на собі не є нормою для дорослої людини і, більше того, не має відношення до самопізнання. Балеї стверджує, що егоцентризм не тільки не збігається з самопізнанням, але й явно не сприяє йому; самопізнання прямо вимагає його подолання на кожному кроці [Baley, 1947, s. 17–18].

Дієвим інструментом подолання егоїзму є рефлексія, здатність до якої Балеї характеризує як «важливу рису, що ставить людину над тваринами». Адже, на відміну від них, людина не просто існує, але й спроможна усвідомлювати своє існування [Baley, 1947, s. 21]. Це значить, що людина спроможна не тільки усвідомлювати свої інтереси, що сприяє власному задоволенню та уникненню власного страждання, але й розумінню того, як це все позначається на інших. Згідно з Твардовським, егоїстом є та людина, яка «шукає власної насолоди й не зважає на те, що умовою досягнення власного задоволення є невдоволення іншого». Тому суттєвою ознакою егоїзму є «байдужість до способу, в який гонитва за власним задоволенням впливає на інших» [Твардовський, 2018b, с. 76].

На важливості подолання егоїзму у справі становлення особистості вказує також і Кант, який позначає різні аспекти егоїзму різними поняттями. Так, наприклад, у «Критиці практичного розуму» Кант використовує поняття *Selbstsucht*, що вказує на сукупність природних нахилів (*Neigungen*), задоволення яких називається блаженством, або щастям (*Glückseligkeit*). Такий егоїзм Кант поділяє на: *Selbstliebe* (*Eigenliebe*, *Philautia*) як переважну доброзичливість, благовоління і любов до себе та *Wohlgefallens an sich selbst* (*Eigendünkel*, *Arrogantia*) як самовдоволення, чи зарозумілість [AA V, 82]. Якщо любов до себе, згідно з Кантом, є природною для людини і пов'язана з її чуттєвим прагненням отримувати задоволення й уникати страждань, то самовдоволення, яке проявляється у піднесенні себе над іншими і відчутті власної винятковості, є набутим і не сприймається іншими людьми як належне. Крім того, в «Антропології з прагматичного погляду» Кант вживає ще й поняття *Egoismus*, яке описує ставлення, що виникає безпосередньо з розвитку

⁵ Аналізуючи концепцію самопізнання Балея, О. Гончаренко доходить висновку, що він у своїх міркуваннях у двох важливих моментах вийшов за межі брентанізму, на який спиралася у Львівсько-Варшавській школі: 1) відмінна від інтроспекції техніка самопізнання, що визнає потребу в іншому; 2) залежність формування ідентичності від іманентності інших [Гончаренко, 2014а, с. 171].

самосвідомості. І у цьому значенні він говорить про логічний, етичний та естетичний види егоїзму [AA VII, 128–130].

Кантова розгалужена концепція егоїзму може слугувати орієнтиром для кращого розуміння Балеєвих міркувань про становлення особистості, адже у нього йдеться не тільки про проходження шляху розширення власних горизонтів, спочатку здебільшого обумовлених природними схильностями, але і, наприклад, про «егоцентризм пізнання», що у певному сенсі перегукується з Кантовим логічним егоїзмом. Зокрема, Балеї зазначає, що егоцентризм пізнання, який проявляється у сприйнятті власного погляду як абсолютного, глибоко вкорінений у людській природі [Baley, 1947, s. 8]. Проте він, як і будь-який інший прояв егоїзму, потребує усвідомлення і поступового подолання на шляху становлення зрілої особистості, спроможної поставити себе на місце іншої людини у різних контекстах.

Висновок

У цій статті здійснено реконструкцію концепції самопізнання особистості С. Балея на основі концептуальної рамки практичної філософії і проведено паралелі з філософією призначення людини І. Канта. Звісно, Балеї не ідентифікував себе ні з практичним філософом, ні з послідовником Канта. Більше того, він поділяв спільне з Ф. Brentano і К. Твардовським філософське упередження щодо кантівської філософії, засноване на обмеженні кантового філософського спадку трансцендентальною філософією, її рецепції кризь призьму школи німецького ідеалізму і незнанні більш широкої концепції космополітичної філософії Канта. Скоріш за все, Балеї вважав себе науковцем-психологом. Однак уважний аналіз його текстів, передусім «Особистості» й особливо «Шляхів самопізнання», дозволяє зробити висновок, що на додачу до комплексної наукової концепції особистості інтелектуальний спадок Балея містить те, що можна назвати філософією самопізнання. Концептуальна рамка практичної філософії дозволяє врахувати гранично широке бачення людини, яке можливо не зовсім явно, але безперечно присутнє у Балея. Фокус на парадигмі практичної філософії, крім того, дозволяє провести цікаві паралелі між поглядами Балея і Канта. Для обох питання людини і перспективи її самовдосконалення є головним і наскрізним. І в Балея, і в Канта представлений максимально широкий погляд на людину, який включає різні її виміри: особливого суцього, складної системи, динамічного процесу, образу можливого і належного. Тому обоє мислителів осмислювали особистість у зв'язку з її самопізнанням і самовдосконаленням в категоріях рефлексії, сили волі, характеру, ідеалу, дії, подолання егоїзму, моральності. Отже, звернення до парадигми практичної філософії дозволяє не тільки глибше зрозуміти концепцію особистості та самопізнання С. Балея, але й розширити горизонти сучасної гуманітарної думки.

Список використаних джерел

1. Балеї С. З книжки Юлія Пейо п. з. Образоване волі. Балеї С. *Зібрання праць у п'яти томах, двох книгах* / за ред. М. Верникова. Львів–Одеса : ІФЛІС ЛС «Cogito», 2002а. Т. 1. С. 80–84.
2. Балеї С. Іммануель Кант (з нагоди 200-тих уродин німецького філософа). *Діло*. Львів, неділя 20 квітня 1924, Ч. 88 (10181). С. 2–3.
3. Балеї С. Особистість / пер. з польсь. О. Гончаренко. *Степан Балеї у світлі провідних філософських напрямів ХХ століття* : [моногр.] / [Гончаренко О., Іваник С., Малецький В. та ін.]; за заг. ред. О. Гончаренко. Львів : ПП «Арал», 2014. С. 304–333.
4. Балеї С. Філософія Вільгельма Віндельбанда (З нагоди його смерті). Балеї С. *Зібрання праць у п'яти томах, двох книгах* / за ред. М. Верникова. Львів–Одеса : ІФЛІС ЛС «Cogito», 2002б. Т. 1. С. 171–173.
5. Верников М. М. Життя і наукова діяльність академіка Степана Балея : [передмова до збір. пр.]. *Зібрання праць у п'яти томах, двох книгах* / за ред. М. Верникова. Львів–Одеса : ІФЛІС ЛС «Cogito», 2002. Т. 1. С. 19–79.
6. Гончаренко О. Ідея самопізнання у концепції особистості Степана Балея. *Степан Балеї у світлі провідних філософських напрямів ХХ століття* : [моногр.] / [Гончаренко О., Іваник С., Малецький В. та ін.]; за заг. ред. О. Гончаренко. Львів : ПП «Арал», 2014а. С. 162–179.
7. Гончаренко О. Ідея самопізнання у концепції особистості Степана Балея (до 130-річчя з дня народження). *Філософія освіти*. 2014б. Вип. 1 (14). С. 284–295.
8. Квас О. С. В. Балеї – творець напрямів у польсько-українській гуманістиці ХХ ст. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2017. Вип. 1. С. 46–57.
9. Подоляк М. В. Персонологія Степана Балея. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 37 (90). С. 44–50.
10. Рассел Б. Мистецтво філософствування. Лекція 1. Мистецтво раціонального припущення / пер. з англ. О. Панафідіної, Я. Шрамка. *Актуальні проблеми духовності*. 2017. Вип. 18. С. 81–98. DOI: <https://doi.org/10.31812/apd.v0i18.12>.
11. Синиця А. Кант і Львівський університет. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2024. № 31. С. 7–19. DOI: <http://doi.org/10.30970/vps.2024.31.01>.
12. Твардовський К. Франц Brentano та історія філософії / пер. з польсь. М. Боднарчука. Твардовський К. *Вибрані твори*. Харків : Фоліо, 2018. С. 19–32.
13. Твардовський К. Чи людина завжди чинить егоїстично? / пер. з польсь. М. Боднарчука. Твардовський К. *Вибрані твори*. Харків : Фоліо, 2018. С. 74–79.
14. Baley S. *Drogi samopoznania*. [wyd. 2]. Kraków : Wiedza – Zawód – Kultura, 1947. 176 s.
15. Baley S. Prof. Kazimierzowi Twardowskiemu w 70-letnią rocznicę urodzin. *Polskie Archiwum Psychologii*. Т. 9, No. 2. Warszawa, grudzień – luty 1936/1937. S. 65–67.
16. Brandt R. *Die Bestimmung des Menschen bei Kant*. Hamburg : Felix Meiner Verlag, 2007. 628 S.

17. Carrano A. A chi è rivolta la filosofia in senso cosmopolitico? *Kant und die Philosophie in weltbürgerlicher Absicht: Akten des XI. internationalen Kant-Kongresses / S. Bacin, A. Ferrarin, C. La Rocca, M. Ruffing* (eds.). Berlin – Boston : DeGruyter, 2013. P. 479–490. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110246490.479>.
18. Honcharenko O. Koncepca samopoznania Stefana Baleya. *Studia z Historii Filozofii*. 2016. No. 6 (4). P. 85–98. DOI: <https://doi.org/10.12775/szhf.2015.050>.
19. Kant I. Gesammelte Schriften (Bd. 1–29). (AA) (Preußische Akademie der Wissenschaften, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Hrsg.). Berlin : Reimer; de Gruyter, 1900–.
20. Lobeiras M. J. V. Zwischen Wissenschaft und Weisheit. Die Hinwendung zum Praktisch-Anthropologischen in Kants Verständnis der Philosophie. *Kant und die Philosophie in weltbürgerlicher Absicht : Akten des XI. internationalen Kant-Kongresses / S. Bacin, A. Ferrarin, C. La Rocca, M. Ruffing* (eds.). Berlin – Boston : DeGruyter, 2013. S. 751–762. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110246490.751>.

References

- Balei, S. (1924). Immanuel Kant (z nahody 200-tykh urodyn nimetskoho filosofa) [Immanuel Kant (on the occasion of the 200th birthday of the German philosopher)]. *Dilo*, 88 (10181), 2–3. [In Ukrainian].
- Balei, S. (2002a). Z knyzhky Yulii Peio p. z. Obrazovanie voli [From the book of Jules Payot titled «The Education of the Will»]. In M. Vernykov (ed.), *Zibrannia prats u piaty tomakh, dvokh knykhakh* [Collected Works in Five Volumes, Two Books] (Vol. 1, pp. 80–84). Lviv–Odesa: IFLIS LS «Cogito». [In Ukrainian].
- Balei, S. (2002b). Filosofiia Vilhelma Vindelbandta (Z nahody yoho smerti) [The Philosophy of Wilhelm Windelband (on the occasion of his death)]. In M. Vernykov (ed.), *Zibrannia prats u piaty tomakh* [Collected Works in Five Volumes] (Vol. 1, pp. 171–173). Lviv–Odesa: IFLIS LS «Cogito». [In Ukrainian].
- Balei, S. (2014). Osobystist [Personality] / transl. from Polish by O. Honcharenko. In O. Honcharenko (ed.), *Stepan Balei u svitli providnykh filosofskykh napriamiv XX stolittia* [Stepan Balei in the light of leading philosophical trends of the 20th century] (pp. 304–333). Lviv: PP «Aral». [In Ukrainian].
- Baley, S. (1936/1937). Prof. Kazimierzowi Twardowskiemu w 70-letnią rocznicę urodzin. *Polskie Archiwum Psychologii*, 9 (2), 65–67.
- Baley, S. (1947). Drogi samopoznania (2nd ed.). Kraków: Wiedza – Zawód – Kultura.
- Brandt, R. (2007). Die Bestimmung des Menschen bei Kant. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Carrano, A. (2013). A chi è rivolta la filosofia in senso cosmopolitico? In S. Bacin, A. Ferrarin, C. La Rocca & M. Ruffing (eds.), *Kant und die Philosophie in weltbürgerlicher Absicht: Akten des XI. internationalen Kant-Kongresses* (pp. 479–490). Berlin/Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110246490.479>
- Honcharenko, O. (2014a). Ideia samopiznannia u kontseptsii osobystosti Stepana Baleia [The idea of self-knowledge in the concept of Stepan Balei's

- personality]. In O. Honcharenko (ed.), *Stepan Balei u svitli providnykh filosofskykh napriamiv XX stolittia* [Stepan Balei in the light of leading philosophical trends of the 20th century] (pp. 162–179). Lviv: PP «Aral». [In Ukrainian].
- Honcharenko, O. (2014b). Ideia samopiznannia u kontseptsii osobystosti Stepana Baleia (do 130-richchia z dnia narodzhennia) [The idea of self-knowledge in the concept of Stepan Balei's personality (on the 130th anniversary of his birth)]. *Filosofiiia osvity*, 1 (14), 284–295. [In Ukrainian].
- Honcharenko, O. (2016). Konceptcja samopoznania Stefana Baleya. *Studia z Historii Filozofii*, 6 (4), 85–98. <https://doi.org/10.12775/szhf.2015.050>
- Kant, I. (1900–). *Gesammelte Schriften* (Bd. 1–29). (Preußische Akademie der Wissenschaften, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Eds.). Berlin: Reimer; de Gruyter.
- Kvas, O. (2017). S. V. Balei – tvorets napriamiv u polsko-ukrainskii humanistyti XX st. [S. V. Balei – creator of directions in Polish-Ukrainian humanities of the 20th century]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia Psykholohichni nauky*, 1, 46–57. [In Ukrainian].
- Lobeiras, M. J. V. (2013). Zwischen Wissenschaft und Weisheit: Die Hinwendung zum Praktisch-Anthropologischen in Kants Verständnis der Philosophie. In S. Bacin, A. Ferrarin, C. La Rocca & M. Ruffing (eds.), *Kant und die Philosophie in weltbürgerlicher Absicht: Akten des XI. internationalen Kant-Kongresses* (pp. 751–762). Berlin – Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110246490.751>
- Podoliak, M. V. (2014). Personolohiia Stepana Baleia [The personology of Stepan Balei]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh* [Pedagogy of creative personality formation in higher and general academic schools], 37 (90), 44–50. [In Ukrainian].
- Russell, B. (2017). Mystetstvo filosofstvuvannia. Lektsiia 1. Mystetstvo ratsionalnogo prypushchennia [The art of philosophizing. Lecture 1. The art of rational conjecture] / transl. from English by O. Panafidina, Y. Shramko. *Aktualni problemy dukhovnosti* [Actual Problems of Mind], 18, 81–98. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.31812/apd.v0i18.12>
- Synytisia, A. (2024). Kant i Lvivskiy universytet [Kant and Lviv University]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia Filosofski nauky*, 31, 7–19. [In Ukrainian]. <http://doi.org/10.30970/vps.2024.31.01>
- Twardowski, K. (2018a). Frants Brentano ta istoriia filosofii [Franz Brentano and the history of philosophy] / transl. from Polish by M. Bodnarchuk. In K. Twardowski, *Vybrani tvory* [Selected Works] (pp. 19–32). Kharkiv: Folio. [In Ukrainian].
- Twardowski, K. (2018b). Chy liudyna zavzhdy chynyt ehoistychno? [Does a person always act selfishly?] transl. from Polish by M. Bodnarchuk. In K. Twardowski, *Vybrani tvory* [Selected Works] (pp. 74–79). Kharkiv: Folio. [In Ukrainian].
- Vernykov, M. M. (2002). Zhyttia i naukova diialnist akademika Stepana Baleia [The life and scientific activity of Academician Stepan Balei: Preface to the collected works]. In *Zibrannia prats u piaty tomakh, dvokh knykhakh* [Collected Works in Five Volumes, Two Books] (Vol. 1, pp. 19–79). Lviv–Odesa: IFLIS LS «Cogito». [In Ukrainian].

S. BALEI AND THE PHILOSOPHY OF SELF-KNOWLEDGE: PARALLELS WITH I. KANT

Oksana Panafidina

*Kryvyi Rih State Pedagogical University,
Department of Philosophy
Universytetskyi Ave., 54, Kryvyi Rih, 50086, Ukraine
e-mail: oxanapanafidina@kdpu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-1010-903X*

The article presents a conceptual framework for reconsidering S. Balei's philosophy of self-knowledge, the culmination of his scientific concept of personality. Focusing on the paradigm of practical philosophy enables us to consider Balei's complex view of human beings and demonstrate his understanding of the relationship between self-knowledge and the ideal personality. Balei's concept of self-knowledge is analyzed from the perspective of the multilevel nature of the self and the necessity of combining scientific and philosophical approaches. The author justifies drawing parallels between Balei's concepts of personality and self-knowledge and Kant's cosmopolitan concept of human vocation. For both thinkers, the central concern is personality and its potential for self-improvement, as well as the broadest possible view of humanity, covering its various dimensions – from individual uniqueness to the dynamic process of development and the moral ideal. The article demonstrates that both thinkers understood personality through the categories of reflection, willpower, character, ideals, actions, overcoming selfishness, and morality. These parallels are clearly traceable, even though Balei did not identify himself as a follower of Kant. His statements about Kant reflect an affinity for Kantian philosophy similar to that of Brentano and Twardowski. They focused exclusively on the transcendental component in connection with German idealism and pessimistic philosophy. The general empirical-analytical attitude and rejection of speculative philosophy characteristic of the Lviv-Warsaw School, particularly Balei, led to the perception of Kant's philosophy as a «long shadow». However, as the author demonstrates, Balei's philosophy of self-knowledge and self-creation is paradigmatically related to Kant's broader cosmopolitan concept of human vocation. This analytical perspective reveals new opportunities for understanding Balei's legacy within the context of contemporary humanities discourse.

Keywords: self-knowledge, personality, reflection, practical philosophy, S. Balei (Baley), I. Kant.

Отримано / Received: 07.02.2025